

อ่านทุดิยะวิเศษในปี 2557

เจตนา นาควิชระ
Dr.phill. (วรรณคดีเปรียบเทียบ), ศาสตราจารย์เกียรติคุณ
มหาวิทยาลัยศิลปากร
E-mail: chetanan@hotmail.com

ทุดิยะวิเศษ¹ เป็นวรรณกรรมที่อ่านแล้วเหนื่อยใจ เราคงจะไม่เอาหนังสือประเภทนี้ติดตัวไป “อ่านเล่น” ที่ชายหาดหัวหิน ผู้เขียนไม่ได้หมายความว่าอ่านแล้วไม่เกิดความท้อทรมานแต่มันก็เป็นความท้อทรมานประเภทที่เป็นอาหารทางปัญญา ทางปรัชญา และทางจิตวิทยา “บุญเหลือ” ชวนให้ผู้อ่านคิดตาม ท่าน คิดให้ไกลกว่าท่าน และในบางครั้งคิดแย้งท่าน ทุดิยะวิเศษ เป็นนวนิยายประวัติศาสตร์และนวนิยายการเมืองที่ต่างไปจากนวนิยายไทยส่วนใหญ่ วรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง เหตุการณ์เหล่านี้ดูจะแฝงตัวอยู่เบื้องหลัง ซึ่งอาจจะชวนให้เราเกิดความกระหายที่จะได้รู้ว่ามันเล่าเรื่องเพียงไหน แต่อันที่จริงมนุษย์ต่างหากที่เป็นศูนย์กลางแห่งความสนใจของผู้แต่ง ถ้าประวัติศาสตร์เป็นฝีมือมนุษย์ ไม่ช้าไม่นานประวัติศาสตร์ก็หลุดลอยไปจากการควบคุมของมนุษย์ ถ้าจะเทียบ ทุดิยะวิเศษ กับ วรรณกรรมเอกของตะวันตก เราก็คงจะต้องคิดถึงบทละครเรื่อง ความตายของดองตอง (Dontons Tod, 1835) ของนักประพันธ์เยอรมัน เกออร์ก บึชเนอร์ (Georg Büchner) มนุษย์มิได้ขาดเสรีภาพในการเลือก แต่มนุษย์ไม่สามารถเลือกทางที่เหมาะสมได้เพราะตกอยู่ในวังงของกิเลส ตัวละครเอกฝ่ายชายของ ทุดิยะวิเศษ มิได้ยึดอุดมคติหรืออุดมการณ์เป็นหลัก แต่ตกเป็นทาสของความทะเยอทะยานและความเห็นแก่ตัว การเมืองไทยในช่วงทศวรรษ 2480-2490 ดังที่ “บุญเหลือ” ได้วาดภาพไว้ในปี 2512 สะท้อนให้เห็นความกระหายอำนาจและกระหายความมั่งคั่งที่ทำให้งานวรรณกรรมเรื่องนี้กลายเป็น

นิทานสอนใจคนได้ในปี 2557 เป็นหมุดหมายของความตกต่ำในประวัติศาสตร์ไทยที่มาจากปฏิวัติรัฐประหาร ไม่ว่าผู้แต่งจะจงใจให้เป็นเช่นนั้นหรือไม่ก็ตาม ผู้แต่ง ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (สกุลเดิม กุญชร) ซึ่งใช้นามปากกาว่า “บุญเหลือ” ถึงแก่กรรมเมื่อปี 2525 ท่านมิได้มีชีวิตอยู่ยืนยาวพอที่จะได้เห็นการก้าวกระโดดของสังคมไทยในประชาคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจโลก จะว่าเป็นการโชคดีหรือโชคร้ายก็ตาม ท่านมิได้มีโอกาสที่จะได้เป็นสักขีพยานของการโกงกินที่ใหญ่ที่สุด (หรือที่ชั่วที่สุด) ในประวัติศาสตร์ชาติไทย ซึ่งเป็นชนวนให้เกิดการประท้วงที่ใหญ่ที่สุดในโลกที่มีผู้เข้าร่วมถึง 5 ล้านคนบนท้องถนนของกรุงเทพมหานคร สิ่งที่ท่านเขียนเอาไว้เกี่ยวกับการนอกราชฎาบังหลวงของพลเอกวิฑูรและพลพรรคของเขา ถ้าเทียบกับสิ่งที่มหาชนคนไทยได้สัมผัสในปี 2557 จัดได้ว่าเป็นแค่ของเด็กเล่น มันเป็นเพียงเรื่องความแตกต่างในด้านของขนาดเท่านั้นหรือ เป็นไปได้หรือที่ทั้งความชั่วและความดีเพิ่มขนาดได้ คำตอบจะเป็นอย่างไรไม่สำคัญ เพราะในฐานะนิทานสอนใจและนวนิยายการเมือง *ทศนิยมพิเศษ* ยืนยันคำคมของนักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ ลอร์ด แอคตัน² (Lord Acton) ที่ว่า “อำนาจทำให้คนเสียคนและอำนาจเบ็ดเสร็จทำให้คนเสียคนแบบเบ็ดเสร็จเช่นกัน” หรือเราจะหันไปฟังกวีชาวฝรั่งเศส อัลเฟร็ด เดอ มิวเซต์ (Alfred de Musset) ก็ยังได้ผู้ซึ่งในบทละครของเขาชื่อ *ลอเรนซาซิโอ* (Lorenzaccio) จับคำพูดใส่ปากตัวละครเอกของเขาว่า “เมื่อเดิมความชั่วเป็นเพียงอารมณ์ระดับกายชาขั บัดนี้มันติดเข้าไปถึงเนื้อหนังจนแกะไม่ออกแล้ว”³ *ทศนิยมพิเศษ* ตอกย้ำความเชื่อที่ว่า การได้สัมผัสกับความชั่วเพียงชั่วครู่ชั่วยามก็จะทำให้เกิดความสูญเสียที่ทดแทนไม่ได้ “บุญเหลือ” กำลังเน้นข้อกำหนดทางศีลธรรมที่ตายตัวเช่นเดียวกับนักปรัชญาเอกชาวเยอรมัน อิมมานูเอล คันท์ (Immanuel Kant)⁴ กระนั้นหรือ แต่พุทธศาสนาก็ย้ายอยู่เสมอว่า การละความชั่วและการทำความดีเป็นทางเลือกสำหรับมนุษย์ทุกคนไม่ว่ากาลเทศะใด แต่การสมคบคิดกันระหว่างอำนาจกับการเมืองช่างเหนียวแน่นเสียจนผู้ติดบ่วงแห่งความชั่วไม่มีวันจะหาทางออกได้ นวนิยายเรื่องนี้ดำเนินไปจนสุดทางโดยไม่เปิดทางเลือกอื่นให้

นอกจากฆาตกรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ค้านกับแนวคิดของพุทธศาสนา แม้ว่าตัวฆาตกรจะเป็นคนวิกลจริตที่เป็นญาติของทรราชเอง จะให้เรากลับไปทางออกที่ชาวโรมันยึดถือ คือกลับไปหานักคิด ชิเซโร (Cicero) ผู้ซึ่งคิดว่าการฆาตกรรมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง⁵ “บุญเหลือ” ครูและนักวิชาการด้านวรรณคดีอังกฤษ ย่อมจะรู้จักเชกสเปียร์ดี และอาจจะนึกกลับไปถึง จูเลียส ซีซาร์ แต่วิฑูรก็เป็นแค่ทรราชตัวเล็ก ๆ ที่ไม่อาจทาบได้กับทรราชผู้โด่งดังในประวัติศาสตร์ และก็ทาบไม่ติดกับเจ้าพวกราชทางเศรษฐกิจและการเมืองในยุคล่าสุดของเราเอง ผู้เขียนเดาเอาว่าท่านกำลังให้คำเตือนที่มุ่งไปที่ทรราช รวมทั้งผู้กำลังจะกลายเป็นทรราช และเพื่อนคนไทยโดยทั่วไปว่า พวกเขาต้องตรงให้หนักกว่าเป็นการคุ้มหรือที่จะเสี่ยงต่อการรับโทษอันรุนแรงเพราะอาชญากรรมกระจอก ๆ ของพวกเขา

ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้น หนังสือเล่มนี้อ่านแล้วไม่สบายใจ และพวกที่ชอบ “นั่งบนภูดูเสือกัดกัน” ในด้านของการเมืองนั้นจะถูกระทอนใจอยู่ตลอดเวลา นวนิยายเรื่องนี้ไม่ตกยุคอย่างแน่นอนในด้านของจุดยืนทางศีลธรรมและการเมือง แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับการประเมินความสำคัญทางการเมืองของคนไทยในระดับทั่วไป ผู้แต่งมีชีวิตอยู่ในยุคที่บ้านเมืองไทยซึ่งไม่มีমনเท่านี้ในทางตรงกันข้าม การที่ท่านได้รับการศึกษาจากตะวันตก ทำให้ท่านกลายเป็นพวกโรแมนติก และดูจะโหยหาความยิ่งใหญ่ของคน (และของโจร) ดังที่ประวัติศาสตร์ตะวันตกเล่าขานมา ท่านดูถูกคนที่บ้าอำนาจที่ไร้ความสง่างามอย่างวิฑูร เราไม่อาจแน่ใจได้ว่า คำพูดของคุณเกรินบอกความในใจของผู้แต่ง แต่เขาพูดได้น่าฟังทีเดียว

คนอย่างวิฑูรเขาต้องเป็นแบบเขานั้นแหละ ถ้าเขาไปเกิดในประเทศที่ต้องรบทัพจับศึกใหญ่โตจริงจัง เขาอาจเป็นแม่ทัพใหญ่ที่มีชื่อเสียง เป็นแมกอาเธอร์ หรือมอดกอมะรี แต่นี่เขาเกิดในประเทศที่ผจญเรื่องใหญ่จริง ๆ มันมีไม่ได้ ประกอบกับยุคสมัยเข้าจังหวะที่ต้องทำปฏิวัติรัฐประหาร เขาก็เลยเป็นอย่างที่เขาเป็น (ทุดิยะวิเศษ, 417)

การคิดอย่างนี้อันตราย แท้ที่จริงแล้ว “บุญเหลือ” ประเมินตนเองต่ำเกินไป ท่านได้สร้างนวนิยายทางการเมืองอันลึกซึ้งขึ้นมาที่ว่าด้วยความกระจอกในทางการเมืองของผู้คลังอำนาจ ในแง่หนึ่งโชคเข้าข้างท่าน ถ้าท่านเกิดช้ากว่านี้ 20 หรือ 30 ปี ท่านอาจจะต้องตะลึงงันกับความล้าลึกของกลเม็ดเด็ดพรายของการฉ้อราษฎร์บังหลวง (ซึ่งอาจจะไปไกลกว่าแดนใดในโลก) เสียจนท่านอาจเขียนไม่ออกเลยก็ได้ เพราะความขมขื่นที่มากกับการเหยียดหยามจะกลายเป็นความขมขะแยงที่ทำให้ท่านคิดอะไรไม่ออก ประวัติศาสตร์ที่เคยยกย่องการฆ่าฟันกันอย่างเหี้ยมโหด มาบัดนี้จะต้องเรียนรู้วิธีการยกย่องการทำให้คนเป็นสินค้าที่ซื้อขายกันในระดับโลก ซึ่งโดยลึกๆ แล้วอาจโหดเหี้ยมหรือสร้างความพินาศได้เช่นเดียวกับสงครามใดๆ

ปัจจัยที่ทำให้ *ทศยะวิเศษ* เป็นวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่ก็คือความสามารถที่จะอ่านจิตมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง ดังที่เราจะได้พิจารณาต่อไป “บุญเหลือ” มีความชัดเจนพอที่จะถกแถลงหลักการสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นในด้านสังคม การเมือง จิตวิทยา และปรัชญา แต่จุดเด่นในการเขียนของท่านอยู่ที่การพรรณนาชะตากรรมของบุคคลที่ถูกกระทำและต้องเจ็บช้ำเพราะการเมือง มีอยู่ตอนหนึ่งที่คุณเกรินกับคุณแจ้วสนทนากันถึงโศกนาฏกรรมที่เกิดกับชีวิตของฉ้ออันได้อย่างน่าประทับใจยิ่ง ในกรณีนี้ แม้แต่พุทธศาสนาก็ช่วยไม่ได้เต็มที่

คุณฉ้ออัน : ... แต่นั่นแหละ ถ้าเราคิดอย่างยุติธรรม เราก็ต้องยอมรับว่า เราทุกคนช่วยกันทำให้พี้อันวิกลวิกาลไปด้วยความไม่เอาใจใส่ จะไปอาฆาตคุณวิฑูรคนเดียวไม่ได้แล้วก็อย่างคุณเกรินเคยว่า ถึงเรื่องบ้านเมือง ก็ไม่ใช่คุณวิฑูรเขาเป็นอย่างที่เขาคือคนเดียว คนอีกมากที่มีส่วนคนที่ยกยอ คนที่สนับสนุนทางตรงทางอ้อม หมดท่าเรากี่ว่าเวรกรรม จะอาฆาตใครเป็นตัวเป็นตนเห็นจะไม่ได้
คุณเกริน: แต่ฉ้ออันแกจะคิดแบบนั้นไม่ได้ คุณแจ้วกลัวอย่างนั้นใช่ไหม

คุณฉออัน: ผู้หญิงกับลูกผัว มักใช้ธรรมะอะไรไม่คอยได้
หรือคุณเกริน พอถึงสองอย่างนี้ ผู้หญิงมีเหลือแต่หัวใจ
รักหรือเกลียด (ทุติยะวิเศษ, 403)

ทุติยะวิเศษ พรรณนากระบวนการพัฒนาขึ้นสู่วุฒิภาวะของฉออัน บุตรสาวของนายวงปีพาทย์จากจังหวัดราชบุรีผู้นี้ได้รับการฝึกอบรมจากทางบ้านมาอย่างดี ผ่านชีวิตที่มีชั้นมีลง จนมาถึงขั้นที่ได้รับความเกียรติสูงสุดคือ อสิริยาภรณ์ทุติยะจุลจอมเกล้าวิเศษ (ซึ่งหมายความว่าเธอเป็น “ท่านผู้หญิง”) แต่เธอก็ต้องเผชิญกับความทะเยอทะยานทางการเมืองและความไม่ซื่อสัตย์ของสามี ความตายของเขา รวมทั้งความตายของลูกชายของเธอ ทำให้เธอต้องดิ้นลงสู่ห้วงความทุกข์อันแสนสาหัส แต่เธอก็ฟื้นขึ้นมาได้อีกด้วยการช่วยเหลือสนับสนุนของมิตรแท้ ซึ่งทำให้เธอสลัดทิ้งซึ่งกิเลสทั้งหลายทั้งปวงได้ เป็นตัวละครที่ก่อปรด้วยความละเมียดและความสง่างามเยี่ยงตัวละครใน “โศกนาฏกรรม” ในความหมายที่ประเสริฐสุดของคำนี้ ข้อจำกัดของพุทธศาสนาที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงข้างต้นมิได้ขวางกั้นการฟื้นตัวทางจิตวิญญาณของตัวละครผู้ยิ่งใหญ่ผู้นี้ เธอสามารถทำตามหลักข้อที่สามของ โอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการทำจิตให้บริสุทธิ์ไม่ใช้การคิดเชิงนามธรรม ไม่ใช้การใช้เหตุผลที่ช่วยให้ฉออันพ้นจากโศกนาฏกรรมที่เกิดกับตัวเธอและครอบครัวของเธอ ดังที่คุณแจ้งกล่าวไว้ “ผู้หญิงมีเหลือแต่หัวใจ” ฉออันเรียกความแข็งแกร่งทางใจของเธอกลับมาได้ก่อนที่จะพาตัวขึ้นสู่ระดับของปัญญา ซึ่งเธอขึ้นถึง ความทุกข์ทำให้ปัญญาแก่กล้าขึ้น แต่ก็ไม่มีทางอื่นที่จะช่วยให้เธอได้รับอันสงสัจแสงแห่งปัญญาถ้ามิใช่ทางของพุทธศาสนา ไม่ว่าเธอจะสำนึกหรือไม่ก็ตาม นวนิยายจบลงในตอนที่ฉออันเขียนจดหมายถึงลูกชายของเธอที่กำลังศึกษาอยู่ในต่างประเทศ

ให้เหมือนคุณพ่อเฉพาะที่ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว อย่าถูก
โชคชะตาพาไปให้มีบุญวาสนาเกินกว่าที่คุณสมบัติอื่น ๆ
ของลูกจะช่วยรักษาให้ได้ นะลูกนะ (ทุติยะวิเศษ, 421)

เราจะสังเกตได้ทันทีว่าฉอานกำลังสอนลูกชายมิให้ตั้งอยู่ในความประมาท ณ จุดนี้เธอพร้อมแล้วที่จะให้อภัยสามีของเธอ ผู้ทำให้เธอได้รับความทุกข์อันแสนสาหัส และก็มีมอองออกด้วยว่าเขามิจุดแข็งที่น่าจะผลัดกันให้เขาก้าวหน้าไปพร้อมกับการเป็นคนดีได้ ฉอานมิใช่หนักบุญ เธอมีจุดอ่อนและพ่ายแพ้ต่อตนเองเป็นครั้งคราว แต่กรณีของเธอเป็นตัวอย่างที่ยืนยันได้ถึงความแข็งแกร่งของชีวิตไทย นั่นก็คือการอบรมสั่งสอนและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้เราเป็นอยุ่ที่เราเป็น ลูกพี่ลูกน้องคนที่เป็นมิตรแท้ของเธอ คือคุณแจ้วและคุณเกรินทำหน้าที่เป็นเสียงแห่งมโนธรรมให้แก่เธอได้ในยามวิกฤต

สิ่งที่เขาอยุ่กให้หล่อนทำให้เขา คือการอภัยสามี อภัยหญิงที่แย่งความรักของสามีไปชั่วขณะหนึ่งและอภัยให้แก่คนที่ปลิดชีวิตของสามีไปจากโลก (ทศตวรรษพิเศษ, 388)

การเรียกร้องถึงสามชั้นให้เธอให้อภัยก็คือหลักแห่งอภัยทานนั่นเอง และเราในฐานะผู้อ่านนวนิยาย *ทศตวรรษพิเศษ* ก็คงจะต้องยอมรับว่าคำพูดของคุณเกรินย่อมใจคนได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการอบรมบ่มนิสัยนั้น “บุญเหลือ” ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นพิเศษ โดยนำไปเชื่อมโยงกับมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “การศึกษา” เหตุใดวิฑูรจึงตกเป็นเหยื่อของอำนาจ ความร่ำรวย และกามตัณหาได้โดยง่าย ในขณะที่ฉอานมีความหนักแน่น แม้ว่าจะมีสิ่งยั่วยวนให้เธอเสียศุนย์แวะเวียนเข้ามาในชีวิตเธออยู่เป็นครั้งคราว การเมืองอันสกปรกและปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่อาจแตะต้องเธอได้ไม่ว่าจะเป็นโศครุพิพย์คำหวานของการประจบประแจง อำนาจ หรือเกียรติยศอันจอมปลอม ตรารับรองของคุณภาพที่มาจากการอบรมที่ดีจากทางบ้านได้รับการสืบทอดกันต่อเนื่องมาราวกับเป็นยีนที่ดี ทะลอบบุตรสาวที่ใกล้ชิดกับฉอานที่สุดได้รับการสรรเสริญไปทั่วว่าทั้งความประพฤติและกิริยามารยาทนั้นงามยิ่ง ควรที่จะเป็นตัวอย่างให้แก่ผู้อื่น และแม้แต่ผู้ที่ไม่เป็นมิตรนักต่อครอบครัวของเธอก็ยังไม่วินที่ จะยกย่องเธอ ม.ล.บุญเหลือเอง ผู้ซึ่งเป็นนักการศึกษาระดับแนวหน้า

ของไทยเชื่อเรื่องนี้อย่างจริงจัง เพราะท่านเองก็ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งแวดล้อมทางครอบครัว ดังที่ท่านได้ให้บรรณาธิบายไว้โดยพิสดารในอัตชีวประวัติของท่าน คือหนังสือ *ความสำเร็จและความล้มเหลว* (2514) ในปัจจุบันเราชอบใช้ศัพท์ว่า “การศึกษาที่ไม่เป็นทางการ” ซึ่งมาจากภาษาอังกฤษว่า “informal education” ซึ่งไม่อาจเข้าถึงจิตวิญญาณแห่งกันบึ้งของวัฒนธรรมของสยามเมืองยิ้มนี้ได้ (การตำคนไทยที่เจ็บแสบที่สุดคือ “พ่อแม่ไม่สั่งสอน”) จึงไม่เป็นการแปลกอะไรที่เราจะได้อ่านความคิดเอาไว้ในใจของคุณแจ้ว ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการประกาศความเชื่อเลยทีเดียว

คุณแจ้วนั่งฟังพระสวดบ้าง สังกะตคนและสังกะตเครื่องประดับศพบ้าง และคิดชมฉ้ออันอยู่ตลอดเวลา ใครบ้างมีส่วนทำให้ฉ้ออันเป็นบุคคลดังที่คุณแจ้วเห็นอยู่นี้ บิดามารดาผู้เป็นพลเมืองดีแบบไทยของฉ้ออันย่อมจะมีส่วนมากที่สุด ... ฉ้อเลาะก็ดูสวดยกว่าทุกๆคราวที่คุณแจ้วเคยเห็น สีหน้าของฉ้อเลาะดูเยือกเย็นไม่แพ้มารดา ใครจะมีส่วนทำให้ฉ้ออันเป็นฉ้ออันในยามนี้ก็ตาม แต่ผู้ที่มีส่วนใหญ่ที่สุดในการทำให้ฉ้อเลาะเป็นฉ้อเลาะในเวลานี้ คือท่านผู้หญิงมารดาของฉ้อเลาะอย่างไม่มีปัญหา คิดแล้วคุณแจ้วก็เกิดภาคภูมิใจขึ้นมาเฉยๆ ภูมิใจว่าคุณแจ้วเป็นคนไทย (ทุติยะวิเศษ, 321)

ในยุคที่สังคมไทยตั้งแต่ระดับต่ำสุดไปจนถึงระดับสูงสุดอุดมไปด้วยผู้ที่ “พ่อแม่ไม่สั่งสอน” การได้อ่าน *ทุติยะวิเศษ* นับได้ว่าเป็นยาวิเศษใจที่มีคุณค่าทั้งในด้านความคิดและในด้านจริยธรรม แม้ว่าสารที่เราได้รับอาจจะทำให้เราต้องขุ่นข้องใจเป็นครั้งคราว ผู้คนร่วมสมัยของเราจะสำนึกอะไรหรือถึงศักยภาพอันมหาศาลที่ผู้แต่งพยายามจะตอกย้ำ ซึ่งก็เป็นศักยภาพที่เราจะต้องไปขุดคุ้ยขึ้นมาจากซากปรักหักพังทางวัฒนธรรม และเราควรจะคิดอย่างไรกับ

ข้อความที่แสดงถึงความรักชาติของคุณแจ้ว ผู้เขียนยอมรับว่าข้อความที่กล่าวถึงไม่มีอะไรที่แปร่งเพี้ยนเลย ตรงกันข้าม มันเป็นข้อความที่น่าเชื่อถือ นี่ไม่ใช่คำโฆษณาชวนเชื่อแบบตื้นๆ นวนิยายเล่มนี้เองเล่มนี้เป็น “นวนิยายว่าด้วยการศึกษา” (ตามแบบแผนของนวนิยายที่ว่าด้วยการเติบโตของบุคคล) ซึ่งเชื่อมต่อกับประเพณีทางวรรณศิลป์อันน่าเลื่อมใสที่มหากวีเกอเซ⁶ เป็นผู้เริ่มต้นเอาไว้ (เรียกเป็นภาษาเยอรมันว่า “Bildungsroman”⁷ ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษอย่างกระต่อนกระแต่ว่า “novel of apprenticeship”) ผู้เขียนจงใจที่จะตั้งชื่อบทนำนี้ว่า “อ่านทุตติยะวิเศษ ในปี 2557”

อาจจะมีผู้เข้าใจผิดว่า ผู้เขียนยกย่องการศึกษาที่ไม่เป็นทางการโดยที่ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาที่เป็นทางการ ผู้เขียนจึงขอยืนยันว่า นวนิยายเรื่องนี้ก็ให้ความสำคัญกับการศึกษาที่เป็นทางการ ฉ้อตนเองรู้สึกเสียดายอยู่เสมอที่ตัดสินใจแต่งงานเร็วเกินไปโดยไม่มีโอกาสได้เรียนมหาวิทยาลัย เธอตำหนิตัวเองเสียด้วยซ้ำว่าไม่สามารถช่วยสามีของเธอได้ในเรื่องที่ต้องการความรู้และทักษะที่ผู้ได้เรียนมหาวิทยาลัยเท่านั้นจะได้ติดตัวมา เธอคิดว่าถ้าเธอได้รับการศึกษาสูงกว่านี้ เขาคงจะรับฟังคำแนะนำของเธอมากกว่าที่เขาได้ทำมา และเธอก็คงสามารถดึงเขาไว้มิให้พลัดหลงไปในหนทางที่ผิดพลาดในทางการเมือง แต่นั่นก็เป็นเพียงการคิดเพ้อเจ้อไปเท่านั้น ถึงกระนั้นก็ตามผู้แต่งทุตติยะวิเศษ ก็ดูจะหมกมุ่นอยู่กับความคิดที่ว่า สตรีควรได้รับโอกาสที่จะได้ศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และผู้เขียนก็ทราบดีว่านักการศึกษาชื่อ ม.ล. บุญเหลือ พร่อมที่จะแสดงความยินดีกับตนเองอยู่เสมอว่าได้เชื้อฟิงผู้หลักผู้ใหญ่ที่แนะนำให้ท่านศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัย ในขณะที่พี่สาว-น้องสาวของท่าน รวมทั้งพี่สาว-น้องสาวต่างมารดา ไม่สนใจที่จะรับโอกาสนั้น น่าประหลาดว่าในนวนิยายเรื่องนี้บุคคลที่เคียดเคียวให้ฉ้อเรียนต่อคือ “ท่าน” อดีตเจ้าจอมในรัชกาลที่ 5 ซึ่งผู้อ่านย่อมคาดไม่ถึงว่าท่านจะเป็นผู้มีหัวก้าวหน้าแทนที่จะเป็นฝ่ายอนุรักษ์นิยม เพราะท่านมีความคิดที่กว้างไกลและมองเห็นความต้องการของสังคมในอนาคต ที่น่าประหลาดยิ่งไปกว่านั้นก็คือฉ้อเองนั่นแหละที่ทำตัวเป็นขบถต่อชนบประเพณี โดยพร้อมจะประกาศ

อย่างโจ่งแจ้งว่า “ฉ้ออันรักคุณวิฑูรค์ะ” และเข้าสู่พิธีวิวาห์กับนายทหารหนุ่ม เมื่อเธอมีอายุเพียงแค่ 17 ปี ในขณะที่ลูกพี่ลูกน้องและญาติๆของเธอยอมรับระบบคลุมถุงชนโดยคุณฉ้อ รักแรกพบ ไข่แล้ว ! ผู้แต่งพรรณนาเรื่องตอนนี้ได้ อย่างยอดเยี่ยม โดยเฉพาะเมื่อ “สายฟ้าฟาดลงมา” (ตามสำนวนฝรั่ง)^๑ ครั้งแรกที่หนุ่มสาวได้เจอกัน ผู้อ่านคงจะไม่มีวันทราบได้ว่าผู้แต่งคิดอย่างไรในเรื่องของการเลือกระหว่างความรักกับการศึกษา นั่นคือเสน่ห์ของวรรณกรรมที่ชวนคิดเรื่องนี้

แต่ “บุญเหลือ” ปฏิเสธที่จะให้ความคิดแบบสุดขั้ว ฉ้ออันเรียนจบแค่มัธยมปีที่ 5 (ตามระบบเดิม) เธอเป็นที่ไว้วางใจของครู โดยเฉพาะครูใหญ่ชาวตะวันตก ซึ่งให้โอกาสเธอกลับเข้ามาทำงานที่โรงเรียนในฐานะครูผู้ช่วย หลังจากแต่งงานแล้ว เธอก็แสดงให้เห็นว่าเธอสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองต่อไป ในฐานะภรรยาของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งต่อมาได้รับหน้าที่เป็นหมายเลข 2 ในรัฐบาลและในกองทัพ เธอต้องติดต่อกับเอกอัครราชทูตและมาดามของท่านเหล่านั้น โดยที่เธอไม่รู้สึกรู้ว่าต้องพบกับอุปสรรคอันใดเลย เพราะเธอได้ผ่านโรงเรียนมิชชันนารีมา และก็ได้เรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมในระยะต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูด เธอก็คือ ท่านผู้หญิง ที่โดดเด่นกว่าสุภาพสตรีทั้งหลายทั้งปวงในสังคมชั้นสูงของไทย ทั้งๆที่เธอไม่เคยจบมหาวิทยาลัย

เราอาจจะเหมาเอาว่าการที่ฉ้ออันได้เข้าเรียนที่โรงเรียนของกลุ่มมิชชันนารี ไม่มีความสลักสำคัญอะไรนัก แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ สังคมชั้นสูงของไทยภูมิใจที่จะได้สร้างความชัดเจนกับทั้งวัฒนธรรมของตนและวัฒนธรรมของตะวันตก เรียกได้ว่าเก่งทั้งสองทาง (มารดาของผู้เขียน เรียนมัธยมที่โรงเรียนสตรีวิทยา อันเป็นโรงเรียนหลวงสำหรับนักเรียนหญิง ซึ่งไม่มีสิทธิได้เรียนภาษาอังกฤษ เพราะลูกท่านหลานเธอที่เข้าเรียนโรงเรียนราษฎรหรือโรงเรียนมิชชันนารีเท่านั้นจะได้เรียน เมื่อครูของพวกเขาแอบสอนภาษาอังกฤษให้กับนักเรียนที่สนใจจะเรียน ครูคนนั้นก็ถูกตำหนิโทษอย่างเป็นทางการ การศึกษาไทยในครั้งหนึ่งผูกอยู่กับชนชั้นและเพศสภาพ) กุลสตรีจากรอบครัวที่ดีได้รับการบ่มเพาะจากการประสานสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเทศ ภรรยา

ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แข่งกันสรรเสริญเยินยอฉ้อฉล ข้อความข้างท้ายนี้เป็นตัวอย่างที่ดี

ทำไมได้ทั้งสองอย่าง ทั้งทางฝรั่งท่านก็เก่ง ทั้งยังรู้เรื่อง
ชาววัง หาได้ยาก ใครๆ เขาแปลกใจกันทั้งนั้น (พิเศษ
พิเศษ, 219)

เราจะทราบได้หรือไม่ว่าจุดยืนของผู้แต่งอยู่ ณ ที่ใด ม.ล. บุญเหลือ กุญชร
ไปเข้าโรงเรียนมิชชันนารีที่เกาะปีนัง และในอดีตชีวิตประวัติของท่าน ท่านเขียน
สรรเสริญแม่ชีที่โรงเรียนนั้นเอาไว้ ไม่เฉพาะในด้านของการเรียนการสอน
แต่ในด้านของระเบียบวินัยและจริยธรรมด้วย เราควรจะยกย่องความตรงไป
ตรงมาของท่าน 80 ปีที่แล้วมีโรงเรียนที่คุณภาพดีอยู่น้อยในประเทศไทย
โดยเฉพาะโรงเรียนสตรียิ่งหายาก สำหรับโรงเรียนหลวงเก่าแก่สำหรับเด็กชาย
2 แห่งคือ สวนกุหลาบ และเทพศิรินทร์ นั้น ครูใหญ่เป็นชาวอังกฤษ และก็ใช้
ครูชาวตะวันตกอยู่จำนวนหนึ่ง ส่วนอุดมศึกษานั้น ผู้ที่จบการศึกษาระดับมัธยม
มักจะโยกหาโอกาสที่จะได้ไปศึกษาต่อในประเทศตะวันตก *พิเศษพิเศษ* สะท้อน
แนวคิดของการยกย่องโลกตะวันตกไว้อย่างโจ่งแจ้ง ใน พ.ศ.2557 คนไทย
จำนวนไม่น้อยสามารถศึกษาถึงระดับดุษฎีบัณฑิตได้ในประเทศไทยเอง และ
อาจจะมองข้ามตะวันตกนิยมในลักษณะที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่ว่าด้วยการมอง
โลกตะวันตกเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและต้องการการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน คุณณกริน
มีทัศนะที่ว่าด้วยโลกตะวันตกที่น่าสนใจ

ฉ้อฉล ถ้าจะมีชีวิตอยู่ต่อไปในบ้านเมืองอย่างของเรา ต้อง
อย่าคิดมาก ดูๆ ไป หัดสนุกกับทุกอย่าง มีอะไรพอจะ
ทำได้ก็ทำไป แต่อย่าเอาอะไรมาฝงจิตฝงใจ แม้แต่วิฑูร ฉ
ฉ้อฉลก็ต้องรู้ว่า เขาอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองกำลังเปลี่ยน บาง
โอกาสเขาก็จะเปลี่ยนไปทันกับบ้านเมืองพอดี บางโอกาส

เขาก็ล้าหน้าบ้านเมืองไป บางโอกาสก็อาจเปลี่ยนไม่ทัน
ฉันไม่มีความรู้เรื่องชีวิตจนได้คิดถึงเพียงนี้หรือ คุณลุง
เจ้าคุณโกศลราชสภา อ้อ รู้จักชินะ ก็พ่อคุณแจ่นั้นเอง
ท่านเอาหนังสือฝรั่งมาให้อ่าน ฝรั่งเขาเคยผ่านเหตุการณ์
อย่างบ้านเมืองเรานี้มา เขาเขียนเอาไว้ ฉันว่าใช้ได้
(ทุติยะวิเศษ, 149)

ในกรณีนี้อีกเช่นกัน เราไม่อาจแน่ใจได้ว่า “บุญเหลือ” คิดอย่างไรกับ
การมองและการประเมินโลกตะวันตก แต่เราทราบได้ว่าคนไทยที่มีการศึกษา
ส่วนใหญ่คิดเช่นนี้ คำพูดของคุณเกรินยังอยู่ในลักษณะของการยอมสยบต่อ
โลกตะวันตกของศิษย์ที่อ่านหนังสือและขาดวัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์
มันเป็นการประกาศความคิดขึ้นพื้นฐานที่ว่าด้วยการวิบัติภาวะ หรือความไร้
วุฒิภาวะของชาติใดชาติหนึ่งเป็นไปไม่ได้ ถ้าจะพูดด้วยภาษาวิชาการ
สมัยใหม่ เราก็คงจะต้องกล่าวว่าผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมยุคหลังอาณานิคมคงจะ
เสียอารมณ์มากถ้าได้รับฟังความในลักษณะนี้ การได้อ่านข้อคิดเห็นเช่นนี้ใน
ปี 2557 คงจะทำให้ผู้อ่านแสดงความยินดีกับตนเองว่า ช่วงระยะเวลาระหว่าง
ปี 2509 กับ 2557 ซึ่งมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นที่อาจจะทำให้เราสูญเสียความ
เชื่อมั่นในมนุษยชาติไปได้ นั่นอันที่จริงก็เป็นช่วงเวลาที่เราตาสว่างขึ้น
มาได้ว่า โลกตะวันตกมิอาจเป็นตัวอย่างที่ดีของความศิวิไลซ์ได้อีกต่อไป และ
แม้แต่คนตะวันตกเองที่มองเห็นความจริงที่ย่อมจะต้องสำนึกว่าประสบการณ์
มิได้เป็นที่มาของภูมิปัญญาเสมอไป และผู้ที่เป็นพุทธก็จะต้องขอแสดงความ
เห็นเพิ่มเติมว่า ภูมิปัญญาที่ปราศจากธรรมะนั้นมิใช่ของแท้ โลกตะวันตกได้
สูญเสียความเป็นผู้นำไปเพราะถูกรอบงำด้วยกิเลส ผู้เขียนใคร่ขอกล่าวซ้ำ
อีกครั้งหนึ่งว่า การจะอ่านทุติยะวิเศษให้ดีที่สุดคือ การที่ต้องอ่านแบบค่านสาร
ที่นวนิยายเรื่องนี้สื่อมา โดยที่การค่านนั้นต้องคำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์
ด้วย ผู้เขียนจำได้ว่าเคยอ้างคำคมของผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณคดีอังกฤษ
ชื่อ จอร์จ วัตสัน เอาไว้ในบทความของผู้เขียนเองที่ชื่อว่า “วรรณกรรมวิจารณ์

และวรรณคดีศึกษา” (วรรณไวทยาการ สาขาวรรณคดี, 2514) อันมีความว่า “การอ่านหนังสือที่ไม่คำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์เป็นการอ่านหนังสือที่ ใช้ไม่ได้”

การที่ผู้เขียนวิเคราะห์ *ทุตติยะพิเศษ* จากมุมมองด้านจริยธรรม ก็เพราะมี ตัวบ่งชี้มากมายที่บอกความกับผู้อ่านว่าผู้แต่งก็ใส่ใจในเรื่องนี้ จะขออภิปราย ประเด็นเรื่องการศึกษาค้นคว้าอีกเล็กน้อย ในยุคของฉ้อฉลมีสุภาพสตรีไทยน้อยคน ที่เรียนจบมหาวิทยาลัย ผู้แต่งเชื่อมโยงประเด็นที่ว่าด้วยคุณประโยชน์ของ อุดมศึกษาเข้ากับประเด็นที่กว้างกว่าในเรื่องของจริยธรรมได้อย่างแยบยล การศึกษาที่เป็นทางการในตัวของมันเองไม่อยู่ในฐานะที่จะทำหน้าที่เป็นเครื่อง ประกันความถูกต้องทางศีลธรรมได้ วิหุรเองก็เป็นผู้ช่วยให้ฉ้อฉลได้รู้ว่าคุณ สุพรรณนี้อาจารย์ผู้ผ่านมหาวิทยาลัยมาแล้วเป็นอย่างไรในโลกแห่งความเป็นจริง

ฉ้อฉลนี่ดูเหมือนจะนับถือคนมีปริญญาอะไรอย่างนั้นใช้
ใหม่... คนดีของฉ้อฉล เขามีปริญญา ความรู้ความฉลาด
แล้วเขาทำอะไรรู้ใหม่ คำทับทิมหนีภาณี. (ทุตติยะพิเศษ,
162-163)

นวนิยายเริ่มต้นด้วยฉากที่ฉ้อฉลแต่งตัวเพื่อจะไปร่วมงานที่ญาติผู้ใหญ่
ของเธอจัดขึ้นเพื่อฉลองอิสริยาภรณ์ *ทุตติยะจุลจอมเกล้าพิเศษ* ที่ทำให้เธอได้
รับเกียรติเป็น *ท่านผู้หญิง* ฉากแรกนี้บ่งชี้ถึงพลังในด้านการบรรยายของผู้แต่ง
ที่พรรณนา “ทับทิมเม็ดกลางมีขนาดเทียบได้กับเล็บหัวแม่มือของผู้สวม”
(ทุตติยะพิเศษ, 1) ผู้เขียนต้องสารภาพว่าเพียงได้อ่านหน้าแรกของนวนิยาย
ก็เริ่มสงสัยแล้วว่าอัญมณีเม็ดนี้คงจะมีประวัติความเป็นมาที่ไม่ตรงไปตรงมา
และมีส่วนสัมพันธ์กับการดำเนินเรื่องของนวนิยาย เมื่ออ่านไปได้สักครึ่งเรื่อง
ก็พบว่าอัญมณีชิ้นนี้สามารถที่จะตอบคำถามหลายประการที่ค้างคาใจผู้อ่านได้
“กายวิภาคศาสตร์แห่งการจ่อราชฎ์บังหลวง” ที่ “บุญเหลือ” สร้างขึ้นเริ่มจะ
เปิดตัวออกมาแล้ว สำหรับทับทิมเม็ดนี้ที่ฉ้อฉลได้รับมานั้น “ถึงแม้ในเวลานั้น

จะมีประสบการณ์ในชีวิตไม่เท่าใด แต่ฉันก็นึกเข้าใจได้ว่า วิธีการอย่างนี้คือการติดสินบน” (ทุติยวิเศษ, 165) ในเมื่อเธอถามถึงที่มาของมัน สามีของเธอก็ตอบด้วยความโกรธว่า “นี่ ฉันอ่อนขอเสียที บอกอะไรขอให้เชื่อ” วิฑูรว่าด้วยน้ำเสียงกระด้าง “ไม่ใช่ฉันบอกอะไร แล้วฉันอ่อนไปเที่ยวสืบจากคนโน้นคนนี้อีก แล้วก็ยังตีไซ้ใหม่ ฉันได้อะไรฉันก็เอามาให้ฉันอ่อน” (ทุติยวิเศษ, 165) สำหรับวิฑูรนั้น การรับสินบนเป็นของธรรมดา และในตอนนั้น เขายังเป็นเพียงนายทหารที่ประจำการอยู่ในต่างจังหวัด เราจะได้รู้ในลำดับต่อมาว่า ยิ่งเขามีอำนาจมากขึ้นเท่าใด เขาก็ยิ่งโกงเก่งขึ้นเท่านั้น ความจริงผู้แต่งผูกเรื่องได้ดีคุณสุพรรณิการ์ธุรกิจกับพ่อค้าจีนชื่อนายโก ซึ่งมีชื่อไทยว่าโกวิท เขาทำหน้าที่ผู้จัดการด้านการเงินให้กับวิฑูร โดยมีเครือข่ายกว้างขวางและความสามารถที่ช่วยวิฑูรในด้านธุรกิจการเงินได้อย่างไม่เป็นทางการในช่วงที่ต้องลี้ภัยไปอยู่ปีหนึ่ง พฤติกรรมของวิฑูรในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการที่ผิดกฎหมายดูจะเสมอต้นเสมอปลาย “เราไม่ใช่ตำรวจ ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ไม่ใช่ธุระของเรา” (ทุติยวิเศษ, 174) และคำพูดเช่นนี้ออกจากปากของผู้ที่จะกลายมาเป็นผู้นำหมายเลขสองของประเทศ

เรื่องเล็กๆเกี่ยวกับทัพบกสามารถช่วยให้เราเข้าใจสาระหลักของนวนิยายซึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นนิทานสอนใจดังที่กล่าวมาแล้ว เราอาจจะต้องให้ข้อคิดเชิงปรัชญาไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า มนุษย์ทุกผู้ทุกนามมีข้อบกพร่อง บางคนมีมาก บางคนมีน้อย แต่โลกของธรรมชาติดำรงอยู่ตามที่เห็นและเป็นไป ถ้าพูดตามศาสนาคริสต์ก็คงต้องกล่าวว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น เราอาจจะทบทับทิมให้แตกเป็นเสี่ยงๆ ได้ แต่ความเป็นทัพบกก็ยังคงอยู่ เราจะทำวัตถุ หรืออีกนัยหนึ่งโลกของธรรมชาติให้บกพร่องได้อย่างไร ผู้ประพันธ์มีวิธีการที่แยบยลที่จะทำเช่นนั้นได้ คือเอาความบกพร่องของมนุษย์ไปป้ายโลกของธรรมชาติให้มีมลทินไปด้วย “บุญเหลือ” ในฐานะนักเขียนที่เป็นพุทธ徒ไปไกลมากในกระบวนการลดค่าของทั้งโลกของมนุษย์และโลกของธรรมชาติ ถ้าอ่านเชิงลึก ทุติยวิเศษ เป็นนวนิยายเชิงปรัชญา

ถ้าการฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นโรคร้ายที่บั่นทอนคนไทย โดยเฉพาะคนไทย

ที่มีสันดานเยี่ยงวีฑูร ซึ่งกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจขึ้นมา การผิดศีลธรรมอย่างหนึ่ง จะนำไปสู่การผิดศีลธรรมในลักษณะอื่นๆ อีก ใน *ทฤษฎีพิเศษ* คนที่พร้อมจะฉ้อราษฎร์บังหลวงก็พร้อมที่จะหลอกลวงภรรยาของตัวเช่นกัน ไม่มีटरระใจที่จะอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างกิเลสทั้งสองชนิดได้ ผู้อ่านก็คงจะเกิดความฉงนสนเท่ห์เช่นเดียวกับฉ้อฉล เมื่อสามิตำหนิเรอที่สอดรู้สอดเห็นมากเกินไป ในส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำที่ไม่ชอบมาพากลของเขา จนถึงขั้นที่เขาชู้เรอด้วยวิธีการที่ประหลาด

รู้ไหมที่คนใหญ่คนโตเขาต้องมีเมียหย่อยกันนะ เพราะเมียหย่อยมันไม่เข้าซี่ให้อะไรก็พอใจ อย่างฉ้อฉลนี่ละ ผัวก็เลยอยากมีเมียหย่อย หอะไรก็เอาไปให้เมียหย่อย (*ทฤษฎีพิเศษ*, 165)

ประเด็นที่ว่าด้วยพหุภรรยาเป็นความหมกมุ่นอย่างหนึ่งที่ตามติดนวนิยายเรื่องนี้ไปตลอดเรื่อง เราได้รับรู้ในตอนท้ายเรื่องว่าวีฑูรมีภรรยาหย่อยหลายคน และมีลูกนอกกฎหมายด้วยคนหนึ่งที่ประหลาดก็คือไม่ใช้กามตัณหาที่ผลักดันให้วีฑูรมีภรรยาหลายคน สุภาพบุรุษที่น่านับถือเช่นคุณเกริน ผู้ซึ่งไม่เคยตกเป็นเหยื่อของความเย้ายวนเช่นนี้ ให้คำอธิบายปรากฏการณ์ที่ว่านี้ทั้งในเชิงของสังคมวิทยาและจิตวิทยาเอาไว้ว่า

สมัยนี้ที่เขาเมียศสูงขึ้นก็มักจะทำกเปลี่ยนภรรยา หรือถ้าเปลี่ยนไม่ได้ก็มีสำรอง พอจะเข้าสมัยได้ (*ทฤษฎีพิเศษ*, 202)

ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าผู้แต่งกำลังตำหนิระบบพหุภรรยา หรือกำลังหาคำอธิบายที่เป็นภาวิสัยพอสำหรับอธิบายปัญหาที่ยุ่งยากเช่นนี้ การกลับไปอ่านอัตชีวประวัติของผู้แต่งเองก็จะไม่ช่วยให้ความกระจ่างอันใด ในหนังสือเล่มนั้น

เธอมีศักดิ์เป็นเจ้าหญิงแห่งรัฐฉาน ได้ไปศึกษาในประเทศอังกฤษ และก็เป็นผู้ที่มีความละเอียดละไม ฉ้อฉลไม่ได้ตั้งใจจะไปแอบฟังสามีและภรรยาบ่อย หมายเลข 1 สนนหากันเลย ทั้งสองคนเดินเข้ามาทางที่เธอยืนอยู่ และพูดกันเป็นอังกฤษได้ชัดเจนมาก “ดูเหมือนชายหญิงคู่นั้นจะเป็นคนที่มีน้ำเสียงชนิดที่พูดเบาๆ ได้ยินไปไกล หรือเป็นที่สระ พยัญชนะ ของเขาชัดเจน น้ำเสียงของเขาทั้งคู่เป็นของคนที่มีความมั่นใจในตนเองอย่างยิ่ง” (ทุตติยะพิเศษ, 286) ฉ้อฉลซึ่งเป็นผลผลิตของโรงเรียนมิชชันนารีย่อมจะต้องอ่อนไหวต่อคุณสมบัติเช่นนั้น สามีกับภรรยาบ่อยคู่นี้ดูจะมีความมั่นใจว่าเข้าไม่ได้ทำอะไรผิด นับได้ว่าเป็นพวกที่ไร้หรือโง่ตบะ คือไร้ความละเอียดรอบคอบ นักเขียนระดับแนวหน้าย่อมจะเขียนให้ผู้อ่านคิดในลักษณะเช่นนี้ เป็นที่น่าวิตกว่า ถ้าหากนี้ถูกใจผู้จัดละครโทรทัศน์ไม่ว่าจากสถานีใดเสียจนอยากจะทำ *ทุตติยะพิเศษ* ไปทำเป็นละครโทรทัศน์แล้วละก็ สารอันลึกซึ้งก็คงจะหลุดหายไปแน่ เพราะเนื้อหาแบบนี้มันช่างเหมาะสมกับละครน้ำเน่าเสียนี้กระไร

ยังมีอีกฉากหนึ่งที่จะต้องดึงดูความสนใจของผู้จัดละครโทรทัศน์อย่างแน่นอน นั่นคือฉากที่เจ้าหญิงจากรัฐฉานเดินทางมาอำลาวีฑูร (ที่ยังนอนเป็นศพอยู่) ถ้าจะมีส่วนใดของละครเรื่องนี้ที่ทำให้ผู้เขียนกระอักกระอ่วน (และผู้เขียนก็ได้เลือกใช้คำที่เบาที่สุดแล้ว) ก็คือฉากนี้แหละ วิฑูรขอให้เพื่อนตายของเขา คือคุณเกรินซึ่งเดินทางมาป็นิ่งกับครอบครัวของวิฑูรเอง ส่งข่าวการตายของเขาไปยังเจ้าหญิง เพราะเธอ “ขอเห็นศพก่อนลงหีบ” (ทุตติยะพิเศษ, 358) และเธอก็เดินทางมาจริง ๆ นี่คือนิทรรศการการสังเวยครั้งสุดท้ายของเธอ ซึ่งจะอ่อนมองเห็นอยู่ตลอดเวลา

“สตรีในเครื่องแบบพม่า คนเดียวกับที่ฉ้อฉลพบที่ร้านนาย
แก้วในกรุงเทพฯ กำลังบรรจงเอามือลูบผมของวิฑูรสามีของ
ฉ้อฉล ลูบผมแล้วก็ลูบตลอดในหน้า แล้วก็ก้มลงจุมพิต
ที่ริมฝีปากของเขา และจุมพิตที่หน้าผากอีกครั้งหนึ่ง”
(ทุตติยะพิเศษ, 364)

จากจาก “นาฏกรรมแห่งความโหดเหี้ยม” ฉากนี้เรียกความเห็นอกเห็นใจได้จากจุดยืนของภรรยาน้อยผู้ซึ่งรักวิฑูรอย่างสุดหัวใจ แต่ความเป็นละครในที่นี่ได้ก้าวล่วงไปสู่อาณาจักรของละครนำหน้าไปแล้ว ถ้า “บุญเหลือ” ได้รู้จักวรรณคดีฝรั่งเศส ท่านคงจะได้เรียนรู้เทคนิคของการถอยห่างระคนกับการเหยียหยันน้อยๆ ที่ควรนำมาใช้ ดังเช่นในกรณีที่ สตองดาห์ล (Stendahl) บรรยายความเป็นละครของฉากที่ มาติล เดอ ลา โมล ปรับความตายของสามีของเธอ คือ จูเลียง ซอแรล ให้เป็นพิธีกรรม ในนวนิยายอันเลื่องชื่อคือ *สีแดงกับสีดำ*¹⁰ ณ จุดนี้ *ทุดิยะวิเศษ* ไม่รู้จักเทคนิคการถอยห่าง ไม่รู้จักเล่นกับการเหยียหยัน ฉ้อฉลจะต้องถูกกระทำอย่างไรความปราณีใดๆ เพื่อที่ในตอนสุดท้าย เธอจะได้ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง ในสภาวะแห่งความสง่างามที่สูงกว่าเดิม ผู้อ่านที่แม้จะมีใจสวามีภักดีเช่นผู้เขียนก็ยังคงไม่ได้ที่จะต้องตั้งข้อสังเกตว่า การจงใจสร้างนาฏลักษณะที่เกินงามในที่นี่เป็นการให้ราคาที่สูงเกินไปกับการสร้างอารมณ์หรือไม่

ผู้เขียนใคร่ขออนุญาตให้อรรถาธิบายเทคนิคของการถอยห่างออกมาจากเหตุการณ์ระคนกับเหยียหยันน้อยๆ ว่าเป็นอย่างไร อันที่จริง เราไม่มีศัพท์ที่จะแปลมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “irony” โดยตรงได้ กลุ่มนักเขียนและนักวิจารณ์เยอรมันในยุคโรแมนติกในตอนต้นศตวรรษที่ 19 ได้นำคำนี้มาใช้ในความหมายเชิงบวกในการวิจารณ์มหากวีเซกสเปียร์ ในความเห็นของพวกเขา กวีชาวอังกฤษผู้ยิ่งใหญ่เข้าใจธรรมชาติได้ลึกซึ้งเสียจนเขาสามารถถอยห่างออกมาจากวัตรปฏิบัติของมนุษย์โดยทั่วไป และจากจุดยืนที่อยู่เหนือชั้นกว่าสภาวะของโลกมนุษย์ เซกสเปียร์อยู่ในฐานะที่จะเปรยออกมาว่า “สภาพของมนุษย์ก็เป็นเช่นนี้แหละ” “บุญเหลือ” เกือบจะไปถึงจุดนั้นแล้ว ถ้าไม่ลดระดับการเขียนลงดังเช่นในกรณีที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ทั้งนี้มิได้หมายความว่านวนิยายเรื่องนี้เต็มไปด้วยความชิงชังตลอดเรื่อง และไม่มีส่วนใดที่ใช้อารมณ์ขันเข้ามาผ่อนคลายเลย ฉากบางฉากเป็นละครชวนหัวขนาดดี บทสนทนาระหว่างพวกเมียนายทหารที่ค่ายจังหวัดอุบลราชธานี เป็นตัวอย่างของการซุบซิบนินทาที่ไร้สาระซึ่งชวนให้เราขบขันได้ ยังมีเรื่องของคำสรรเสริญเยินยอจากพวกภรรยานายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่แย่งชิงกันเข้ามา

รับใช้ “ท่านผู้หญิง” และหนึ่งในบรรดาจอมประจบเหล่านั้นผลัดกันตัวเองเข้ามา
วุ่นวายในวิถีชีวิตของครอบครัวท่านผู้หญิงด้วยการอาสาเป็นเลขานุการ
ส่วนตัวให้ ผู้ประพันธ์มีความชัดเจนสูงมากในการวาดภาพตัวละครเหล่านี้
ที่ชวนให้เราได้แต่หัวเราะเยาะ แต่ผู้เขียนก็ใคร่ขอวิงวอนต่อทายาทของ
“บุญเหลือ” ไว้ ณ ที่นี้ว่า อย่าได้ใจอ่อนเป็นอันขาด แล้วให้ลิขสิทธิ์เรื่อง
ทูติยะวิเศษ แก่สถานีโทรทัศน์ช่องใดไปเป็นอันขาด เพราะสิ่งที่พวกเขาจะ
ทำได้ก็คือค้นหาเชื้อไฟแห่งความไร้สาระมาทำให้เป็นละครน้ำเน่ายอดนิยมได้
อย่างแน่นอน และเราก็จะต้องไม่ลืมว่า ทั้งข้าราชการและศรัทธาพยาบาล
ของพวกเขา ไม่มีใครไปร่วมงานสวดพระอภิธรรมศพพลเอกวิฑูรซึ่งทั้งหมด
อำนาจและทั้งถูกฆาตกรรมเลย ถึงอย่างไรก็ตาม บางส่วนของนวนิยายที่
กระเตี้ยจะกลายเป็นภัณฑาคารให้แก่ละครน้ำเน่าไม่ควรถูกทำให้เราเขว
แล้วเหมาเอาว่า ทูติยะวิเศษ เป็นวรรณกรรมที่ชี้ให้เห็นว่าผู้แต่งหมดความ
เชื่อมั่นในมนุษยชาติ

ถ้าเราจะพิจารณาฉากทัศน์ที่ว่าด้วย “การถอยห่าง” ในความหมายของ
เชกสเปียร์ดังที่กลุ่มโรแมนติกเยอรมันตีความเอาไว้ เราก็คงมีอาจมองข้าม
บทบาทของลูกพี่ลูกน้องของฉ้อฉล คือคุณแจ้ว ไปได้ เธอเป็นคนที่มั่งออะไร
ได้ทะเลอุปปรุง ไม่ยอมเอาตัวเข้าไปพัวพันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตรง แต่
พร้อมที่จะเข้ามาช่วยเหลือในกาลและเทศะที่พวกเขาต้องการความช่วยเหลือ
นั้นจริงๆ เธอวางตัวไว้ห่างพอที่จะเอื้อให้เธอมีอิสระที่จะพิเคราะห์สิ่งต่างๆ ได้
อย่างลึกซึ้ง (ดังที่ปรากฏในการสนทนาอันยืดเยื้อระหว่างเธอกับอดีตคู่หมั้น
ของเธอคือคุณเกริน) ราวกับว่าเธอสามารถมองลงมาสู่โลกจากที่สูงเช่นเดียวกับ
เชกสเปียร์ มีอยู่ตอนหนึ่งของนวนิยายที่ชี้ให้เห็นได้ว่าผู้แต่งต้องการให้เรา
รู้จักคุณแจ้วว่าเป็นอย่างไร ในงานวันฉลองอิสริยาภรณ์ของท่านผู้หญิงฉ้อฉล
คุณแจ้วนำทีมจากร้านอาหาร “แจ่มแจ้ว” ของเธอมาจัดงานเลี้ยง เธอควบคุม
การจัดการทั้งหมดอย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วยตัวเอง แต่ไม่ยอมเข้าไปร่วมงาน
ฉลองด้วย เธอต้องการจะรักษาจุดยุทธศาสตร์ของเธอเอาไว้ ผู้เขียนคิดว่า
ผู้แต่งใช้ความพยายามที่สูงมากในการสร้างตัวละครระดับ “รอง” คนนี้ให้มี

หลายมิติ และก็เสริมเพิ่มแต่งจุดนั้นจุดนี้เพื่อให้บุคลิกภาพของเธอเต็มไปด้วยความซับซ้อน เธอปรากฏตัวบ่อยครั้งกว่าตัวละครเอกคือฉอันเสียอีก

ผู้เขียนต้องสารภาพว่าในบรรดาตัวละครทั้งหมดของเรื่อง เธอเป็นผู้ที่ดึงดูดความสนใจของผู้เขียนได้มากที่สุด เด็กสาวจอมแก่นที่ชอบแลกลิ้นให้คนอื่นเพื่อแสดงออกถึงการคัดค้านนั้น เต็มโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะและความเป็นตัวของตัวเอง (อาจเป็นเพราะเธอจบมหาวิทยาลัยและเข้าใจใช้ความรู้ที่ได้ติดตัวมาในทางที่เป็นประโยชน์) ฐานะของเธอดีมากทั้งโดยส่วนตัวและในมิติของสังคม แต่เธอต้องการจะพิสูจน์หลักของพุทธศาสนาในเรื่องของ “สัมมาอาชีวะ” ด้วยการเปิดร้านอาหารขึ้นมา โดยอาศัยความสามารถในเรื่องของการทำอาหารแบบชาววังที่เธอได้รับสืบทอดมาจากท่านป้าของเธอ และในขณะที่เดียวกันเธอก็รู้จักที่จะนำวิทยาการจัดการของสังคมสมัยใหม่มาใช้ได้อย่างเหมาะสม เธอประกาศความเชื่อของเธอไว้ชัดเจนมาก “เพิ่งเห็นคุณค่าของการมีอาชีพ การทำงานคือയാดำรงชีวิต ไม่ใช่เพราะงานเป็นเงิน เงินเป็นงาน แต่เพราะงานคือชีวิต ไม่มีงานก็ไม่มีชีวิต” (ทุดิยะวิเศษ, 417) ไม่มีสัมมาอาชีวะที่ต่ำต้อยเกินกว่าที่วรรณคดีใดๆในทางสังคมจะรับได้ สำหรับในเรื่องของความสัมพันธ์ส่วนตัวนั้น เธอคือรูปธรรมของมิตรภาพอันบริสุทธิ์ผุดผ่องในเรื่องราวมนุษย์ และฉอันก็ได้ฟังเธอเมื่อต้องการกำลังใจ คุณเกรินก็เช่นกันที่ได้ฟังคำแนะนำที่ถูกทางจากเธอ สิ่งที่คุณแจ้วกับคุณเกรินนำมาสนทนากันจนติดกันที่แฟลตของเธอด้านหลังร้านอาหารนั้น จัดได้ว่าเป็นอาหารสมองที่ประเทืองปัญญาเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้อ่าน แต่ผู้แต่งก็ต้องออกแรงหนักเช่นกันที่จะให้รางวัลอะไรกับคุณแจ้วจึงจะสมกับความดีของเธอ ในที่สุดก็พบทางออกอยู่ทางเดียว คือจับเธอแต่งงานกับคุณเกรินผู้มีความประพฤติเยี่ยงนักบุญเสีย แต่เดิมทั้งสองผละหนีจากกันไป เพราะไม่ต้องการทำตามผู้ใหญ่ที่จะให้เขาแต่งงานกัน สำหรับคุณเกรินนั้นหลงรักฉอันข้างเดียว และความไม่สมหวังก็เลยนำพาให้เขาพลัดหลงไปแต่งงานกับหญิงสาวคนหนึ่งที่ไม่มีอะไรเด่นไม่ชอบเข้าสังคม มีหน้าซำยังป่วยเสียเกือบตลอดชีวิตอันสั้นของเธอ ผู้แต่งไม่ลังเลที่จะส่งเธอไปโปรโลกโดยด่วนเพื่อที่จะเปิดทางให้คุณเกรินกับคุณแจ้วได้

กลับมาร่วมชีวิตกัน อันที่จริง “บุญเหลือ” วางโครงเรื่องที่จะให้เขาทั้งสองกลับมาหากันอย่างเป็นทางการเป็นขั้นเป็นตอน การแต่งงานของคุณแจ้วกับคุณเกรินเป็นนิเวศแห่งมิตรภาพ ทั้งสองเข้าวัยกลางคนแล้ว สถิติปัญญาสูงด้วยกันทั้งคู่ และก็เป็นคนดีอย่างหาที่ติมิได้ในด้านความประพฤติ การที่เขาทั้งสองยอมสลัดทิ้งเสียซึ่งอคติเก่าๆ และพร้อมที่จะแต่งงานกันเองเป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ เราจะต้องไม่ลืมว่ามีใช้การคลุมถุงชน ซึ่งเขาทั้งสองปฏิเสธมาแล้วเมื่อตอนยังอยู่ในวัยหนุ่มสาว

ถึงอย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ว่าด้วยการแต่งงานแบบคลุมถุงชนในหมู่เครือญาติก็ยังมีได้รับการแก้ไข เราจะอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้อย่างไร การที่เรื่องดำเนินมาจนถึงจุดที่คุณเกรินกับคุณแจ้ว ด้วยความสมัครใจของพวกเขาทั้งสองเอง ไม่ปฏิเสธการสมรสระหว่างญาติอีกต่อไป แปลว่าเขากำลังจะพลัดหลงเข้าไปในวังวนของวัฒนธรรมไทยที่หาคำอธิบายได้ยากกระนั้นหรือ มีคำคมที่ว่า “เรือล่มในหนอง ทองจะไปไหน” แต่นั่นก็เป็นเพียงการมองการแต่งงานในหมู่เครือญาติจากมุมมองของวัตถุนิยม *ทศิยะวิเศษ* เผชิญกับปัญหาต่างๆ อย่างตรงไปตรงมา ทั้งที่เป็นปัญหาของสังคมร่วมสมัยและปัญหาของชนบทรอบนิยามแต่ก่อนที่ยังคงอยู่ในสังคมปัจจุบัน ม.ล. บุญเหลือเป็นทั้งตัวแทนของชนบนิยามและตัวแทนของโลกสมัยใหม่ เราได้เห็นมาแล้วในกรณีของฉออ่อนว่าทั้งสองกระแสนอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี เราอาจจำเป็นต้องมองย้อนกลับไปสักร้อยปีเพื่อที่จะเข้าใจว่า ความมั่นคงที่มาจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่เครือญาติใช้จะไร้ซึ่งคุณค่า และการแต่งงานกันเองในหมู่เครือญาติก็เป็นส่วนหนึ่งของชนบทรอบนิยามที่ว่านี้ (เพื่อนเราชาวจีนคงจะมองแนวปฏิบัตินี้ว่าเป็นการเจริญพันธุ์ในหมู่เครือญาติที่พวกเขาจับไม่ได้มาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว) ระบบพหุภรรยาที่สร้างความแข็งแกร่งให้แก่คตินิยมและแนวทางปฏิบัติที่กล่าวมานี้เช่นกัน ระบบการปกครองของรัชกาลที่ 5 ก็ทำให้กษัตริย์ต้องทรงฟังพระปิตุลา พระอนุชาสายตรง พระอนุชาต่างมารดา รวมทั้งพระโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาหลายพระองค์ และพระประยูรญาติสายต่างๆ *ทศิยะวิเศษ* นับได้ว่าเป็นการยืนยันยืนยันความเป็นปึกแผ่น

ของเรือญาติในระต๋บรองลงมา นักปฏิวัติสังคมนุ่บยาร์คือคุณเกรินและคุณแจ้ว ก็ยอมให้ถูกปลดอาวุธแต่โดยดีในเมื่อเข้าวัยกลางคน และทั้งสองคนก็กลายเป็นกบฏที่ปราศจากเหตุผลอันจำเป็น และเปลี่ยนท่าทีไปได้ตามกาลเวลา

ถ้าจะมีสิ่งใดที่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ สิ่งนั้นก็มักจะเกิดที่ชายขอบของอาณาจักรแห่งเรือญาติ วิทูรเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ทั้ง ๆ ที่ได้แต่งงานเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสามตระกูลที่สูงศักดิ์ เขาก็ยังฝ่าเหล่าฝ่ากออกออกมา แล้วยอมไปร่วมอุดมการณ์และความทะเยอทะยานของพวกเขา “ชิงบัลลังก์” ในการปฏิวัติ 2475 ซึ่งได้ทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องถึงจุดจบ เขาจำเป็นต้องตายด้วยน้ำมือของสมาชิกคนหนึ่งของเรือญาตินี้ คือพี่อ้น ซึ่งในตอนแรกได้ขอร้องให้สมาชิกคนอื่น ๆ ของกลุ่ม รวมทั้งนักบุญเกรินด้วย ให้ช่วยจัดการส่งพระราชโอรสไปสู่อีกโลกหนึ่งเสียที ลองดูตัวอย่างของระดับการใช้เหตุผลซึ่งถือได้ว่า เป็นลักษณะเฉพาะของนวนิยายเรื่องนี้ แล้วเราจะเข้าใจว่า เหตุใดวรรณกรรมเรื่องนี้จึงไม่มีวันที่จะกลายเป็นวรรณกรรมยอดเยี่ยมไปได้

อย่างที่ในประวัติศาสตร์ก็มีตัวอย่างมากมาย แต่อยู่ๆเรา
ตัวคนเดียว เป็นสุภาพบุรุษอนธกาล มองเห็นความไม่ดี
ต่าง ๆ ของบ้านเมือง เราก็จะเจาะจงไปว่าไม่ดีเพราะเจ้า
คนนั้นคนเดียว มันไม่ใช่ยั้งงั้น คนมันเลยไปคนเดียวไม่ได้
ดีไปคนเดียวก็ไม่ได้ เราเป็นคนมีศีลธรรม แล้วเราจะไปใช้
วิธีการของฆาตกร มันไปกันไม่ได้ คุณแจ้วเข้าใจไหม
(ทุติยะวิเศษ, 277)

ด้วยเหตุนี้ คุณอ้นนักเรียนอังกฤษ ผู้ซึ่งไม่สามารถที่จะเข้ากับพวกที่เขา
เองมองว่าเป็นกึ่งกำไ้ดทองที่มากั้บระบอบการปกครองแบบใหม่ได้ และเขาก็
เลยกลายเป็นผู้ล้มเหลวในระบบราชการไทยไป จึงตัดสินใจที่จะทำหน้าที่เป็น
ทั้งหัวหน้ากลุ่มผู้ริ่กษาคูดมการณ์ของระบอบเก่า เป็นทั้งอัยการ ทนาย ตุลาการ
และในท้ายที่สุดก็ต้องเป็นเพชฌฆาตด้วย จริงสิ แม้แต่เพชฌฆาตก็ต้องมาจาก

ภายในกลุ่มเครือญาตินี้ แต่การวิเคราะห์ปัญหาเชิงปรัชญาของคุณเกรินก็ตรงเป่าอยู่ดี พวกเราที่มีชีวิตอยู่ในประเทศไทยในปี 2557 สามารถยืนยันได้ว่า ถ้าโลกใบเก่าอุดมด้วยคนที่บริสุทธิ์ผุดผ่องเช่นคุณเกริน เราก็คงจะได้สืบทอดคุณความดีของพวกเขาบ้าง คำถามที่ยังค้างใจเราก็คือมนุษย์เช่นคุณเกรินเป็นข้อยกเว้นและไม่ใช้กฎเกณฑ์ใช้หรือไม่ และสยามเมืองยิ้มของเราที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรเมื่อเวลาผ่านไป ดังคำคมภาษาฝรั่งเศสที่ว่า “ยิ่งเปลี่ยนไปเท่าใดก็ยิ่งเหมือนเดิม”¹¹

แต่เราจะต้องระวังที่จะไม่ด่วนสรุป เราไม่ควรประเมินนวนิยายตามชื่อเรื่องเท่านั้น อิศริยาภรณ์ทุตยจุลจอมเกล้าวิเศษเกิดขึ้นในยุคสมบูรณาญาสิทธิราช “คณะราษฎร” เปลี่ยนแปลงอะไรไปก็มาก รวมทั้งยกเลิกราชทินนามทุกระดับที่ข้าราชการชายเคยได้รับ แต่ที่ประหลาดก็คือ พวกเขารักษาดำแหน่งเกียรติยศเอาไว้สำหรับศรัทธาของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ คำเรียก “ท่านผู้หญิง” แม้จะเกิดขึ้นภายใต้ระบอบกษัตริย์แบบดั้งเดิมก็ได้รับการรักษาไว้โดยกลุ่มผู้สนับสนุนประชาธิปไตย มันไม่เหมาะสำหรับพวกเขาและก็ไม่เหมาะสำหรับคู่สมรสของพวกเขาเช่นกัน เราจะมองข้ามความหมายซ่อนเร้นของวรรณกรรมเรื่องนี้ไปไม่ได้เป็นอันขาด

ถ้าเราจะพุ่งความสนใจไปสู่ประเด็นการเมืองแห่งๆที่เป็นรากฐานของนวนิยายเรื่อง *ทุตยวิเศษ* เราคงจะต้องทะเลาะกับผู้แต่งเป็นครั้งคราว นอกจากคุณค่าทางวรรณศิลป์ เช่นการสร้างตัวละครได้อย่างยอดเยี่ยมโดยที่แต่ละบุคคลมีอัตลักษณ์ของตน การใช้ภาษาได้อย่างดีเยี่ยม ซึ่งมีความงามเยื้องกวีนิพนธ์ และความแหลมคมของความเรียง จุดที่เด่นที่สุดที่เป็นฐานรากของวรรณกรรมเอกเรื่องนี้ก็คือ ความแข็งแกร่งเชิงจริยธรรม ผู้แต่งไปถึงขั้นนั้นได้มิใช่ด้วยวิธีการสั่งสอน แต่ด้วยการสร้างตัวละครที่เต็มไปด้วยกลิ่นอายของความเป็นมนุษย์ผู้ต่อทุกขระทม แล้วก็เอาชนะความทุกข์นั้นได้ ล้มแล้วก็ลุกขึ้นตั้งตัวใหม่ได้ ทุกก้าวอย่างตริ้งเรา กระทบอารมณ์เรา และบางครั้งทำให้เรารู้สึกราวกับต้องมนตรา แต่สิ่งหนึ่งที่เราได้เรียนรู้ ซึ่งมีค่ามากกว่า

อิสริยาภรณ์ชั้นสูงที่เรียกว่า “หุติยะวิเศษ” เสียอีก และสามารถจัดความคิดอันว่ารุ่นที่เราอาจประสบในตอนนี้ได้ นั่นก็คือ ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เราเกิดมาพร้อมกับพรพรทานที่จะเอื้อให้เราทำดี แต่คุณสมบัตินี้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดนั้นจำเป็นต้องได้รับการประคบประหงมและขัดเกลาด้วยการอบรมสั่งสอนและ “การศึกษา” ในความหมายที่ประเสริฐสุดของคำนี้ สังคมอารยะคือสังคมที่ไม่รู้จักผรุสวาทที่ว่า “พ่อแม่ไม่สั่งสอน!”

เชิงอรรถ

- 1 บทความนี้แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของผู้เขียนเองในชื่อ “Reading *Thutiyawiset* in 2014 (BE 2557)” ซึ่งเขียนขึ้นเป็นคำนำให้กับฉบับภาษาอังกฤษของนวนิยายเรื่อง *หุติยะวิเศษ* เนื่องจากการจัดพิมพ์ฉบับแปลล่าช้ามาก ผู้เขียนจึงตัดสินใจนำคำนำฉบับภาษาอังกฤษมาลงพิมพ์ไว้ในหนังสือรวมบทความภาษาอังกฤษของผู้เขียนเอง ชื่อ *Bridging Cultural Divides* ผู้เขียนตั้งใจแปลเอาความมากกว่าแปลตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด
- 2 John Emerich Edward Dalberg-Acton เป็นนักเขียน นักการเมือง และนักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ รู้จักกันทั่วไปในนามของ Lord Acton ข้อความที่กล่าวถึงคือ “Power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely.”
- 3 Alfred de Musset (1810-1857) เขียนบทละครเรื่อง *Lorenzaccio* ขึ้นเมื่อปี 1834 ข้อความที่อ้างมาเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “Le vice a été pour moi un vêtement, maintenant il est collé à ma peau”.
- 4 Immanuel Kant (1724-1804) นักปรัชญาที่โดดเด่นที่สุดของเยอรมัน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์นั้น ค่านิยมย่อมผ่อนปรนได้ทั้งสิ้น ผิดเป็นผิด ถูกเป็นถูก เราต้องพูดความจริงในทุกสถานการณ์ แม้การกระทำดังกล่าวจะเกิดอันตรายต่อตัวเราเองหรือผู้อื่น เพราะพระเจ้าเป็นเจ้าของจักรวาล
- 5 Marcus Tullius Cicero (106 BC - 43 BC) เป็นนักปราชญ์โรมัน ซึ่งแสดงความเห็นเอาไว้ว่าการฆ่าทรราชที่เลวร้ายเป็นสิ่งที่พึงกระทำ ในละครเรื่อง *Julius Caesar* ของ Shakespeare ชื่อซาร์ ถูกบรูตัส (Brutus) ฆ่าด้วยความเข้าใจผิดว่า ซาร์ซาร์เป็นคนชั่วที่บ้าอำนาจ

⁶ Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) กวีเอกของเยอรมันในยุคที่เรียกกันว่า “คลาสสิก” ของวรรณคดีเยอรมัน เขาเป็นผู้ที่มีความสามารถรอบด้านทั้งในด้านการบริหาร (ในฐานะเสนาบดีของแคว้น Sachsen-Weimar) และในด้านศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วรรณศิลป์ ซึ่งเขาโดดเด่นทั้งในด้านกวีนิพนธ์ ละคร และเรื่องเล่า เกอเธ่เป็นผู้ริเริ่มและบุกเบิกนวนิยายประเภทที่เรียกว่า “นวนิยายว่าด้วยการศึกษา” ด้วยเรื่อง *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1795-1786)

⁷ นวนิยายประเภทที่เรียกว่าเป็นภาษาเยอรมันว่า “Bildungsroman” นั้น เป็นเรื่องของพัฒนาการของตัวเอกของเรื่อง ซึ่งต้องผ่านประสบการณ์ชีวิตมากหลาย จนกว่าจะค้นพบตัวเอง รวมทั้งค้นพบว่าต้องการจะเป็นอะไร หรือต้องการจะมีอาชีพใด คำว่า “Bildung” ในภาษาเยอรมันมีความหมายที่กว้างขวางมาก เป็นเรื่องของ “การศึกษา” ที่ครอบคลุม การศึกษาที่ไม่เป็นทางการ การฝึกอบรม การหล่อหลอมบุคลิกภาพอันเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนความมุ่งมั่นของตัวละครเอก คำว่า “การศึกษา” ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันแคบเกินไปสำหรับมัน

⁸ มาจากสำนวนภาษาฝรั่งเศสว่า “coup de foudre”

⁹ Jean-Jarques Rousseau (1712-1778) ชาวสวิส-ฝรั่งเศส จัดได้ว่าเป็นหนึ่งในบรรดานักคิดและนักเขียนในยุคศตวรรษที่ 18 ที่มีอิทธิพลที่สุด เขามีความสามารถหลายทาง เขียนได้โดดเด่นทั้งในรูปของนวนิยาย อุตชีวประวัติ และความเรียงเชิงปรัชญาการเมือง อีกทั้งยังเป็นคีตกวีผู้มีฝีมือด้วย งานของเขาเป็นรอยต่อระหว่างยุคแสงสว่างแห่งปัญญากับยุคโรแมนติก เขาพรรณานาธรรมชาติได้เหมือนนักประพันธ์อื่นๆ โดยที่สามารถกลืนตัวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติได้ ดังเช่น *Rêveries du promeneur solitaire* (เขียนช่วง 1776-1778 ตีพิมพ์ 1782) ซึ่งผู้ที่รักวรรณคดีฝรั่งเศสยกย่องว่าเป็นหนึ่งในบรรดาวรรณกรรมร้อยแก้วที่งามงดที่สุด

¹⁰ นวนิยาย *Le Rouge et le Noir* (1830) ของ Stendhal (นามปากกาของ Marie-Henri Beyle: 1783-1842) เป็นเรื่องของชายหนุ่มจากกลุ่มชนชั้นล่าง ชื่อ Julien Sorel ที่ได้รับแรงดลใจจากการไต่เต้าไปถึงจุดสูงสุดของสังคมของนโปเลียน จึงเกิดความทะเยอทะยานที่จะข้ามวรรณะบ้าง เมื่อเป็นทหาร (คือใส่เครื่องแบบสีแดง) ไม่ได้ ก็ยอมเดินไปในสายของเทววิทยา (พระแต่งตั้ง) แม้จะมีความรักที่ติดตึ๋มกับ Madame de Rênal แต่เขาก็

พร้อมที่จะถีบตัวให้สูงขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยการแต่งงานกับลูกสาวของขุนนางผู้สืบสกุลมาจากอดีตอันไกลโพ้น คือ Mathilde de la Môle แต่ความฉุนเฉียวชั่วแล่นเมื่อถูกเปิดโปงภูมิหลังโดย Madame de Rênal ทำให้ Julien พยายามจะฆ่าเธอ (แม้จะไม่สำเร็จ) และต้องโทษประหารด้วยการถูกตัดหัวด้วยกิโยติน Mathilde de la Môle ผู้ซึ่งทำทุกอย่างในชีวิตให้เป็น “ดราม่า” (ตามภาษาที่ใช้กันในปัจจุบัน) จึงนำศีรษะของสามีของเธอมาสร้างพิธีกรรมในรูปของ “พานทองรองเลือด” เพราะเธอหวงคิดไปถึงเรื่องทำนองเดียวกันที่เกิดขึ้นกับบรรพบุรุษของเธอในศตวรรษที่ 16 อันที่จริง สตองตาล์เล่าเรื่องตอนนี้ด้วยความเย้ยหยันน้อยๆ วนเวียนเรื่องนี้รู้จักกันดีมากในหมู่นักวิจารณ์ฝรั่งเศส *ทุติยะวิเศษ* ขาดมิติแห่งการถอยห่างในรูปแบบนี้ทำให้เสี่ยงกับอันตรายที่จะกลายเป็นละครน้ำเน่าได้ทุกเมื่อ

¹¹ คำคมของนักเขียนชาวฝรั่งเศส Jean-Baptiste Alphonse Karr (1808-1890) มีความหมายว่า “Plus ça change, plus c'est la même chose.”

